

DET DANSKE UDDANNELSESSYSTEMS GRATISPRINCIP ER UNDER PRES FRA FLERE FRONTER. MEN DE STUDERENDE BEHØVER IKKE NØDVENDIGVIS AT BETALE HELE GILDET, SKRIVER OLE HENCKEL I KOMMENTAREN

BETALINGS- UDDANNELSE AD BAGDØREN

* HVAD KOSTER UDDANNELSEN? Spørgsmålet fremsættes i stigende omfang af danske og udenlandske studerende, som søger optagelse på landets universiteter. I årtier har det været et gældende princip, at uddannelse er noget, alle har adgang til i Danmark, uanset indkomst og herkomst. Men det seneste års tid har flere og flere studerende oplevet at blive mødt med krav om betaling for deres deltagelse og herigennem erfaret, at rækkevidden for det hævdevundne gratisprincip er begyndt at mindskes. Hovedargumenterne for introduktion af betaling for uddannelse er, at de studerende hurtigere gør studierne færdige og i højere grad vælger uddannelser med et klart beskæftigelsessigte. Men det er samtidig forbundet med en risiko for fald i studentersøgningen, fordi det langt fra er alle, der betragter betaling som en investering, de har råd til.

Det første skridt var betaling for adgangsgivende suppleringsforløb til akademiske uddannelser. Nu udvides betalingsprincippet til at omfatte udenlandske studerende uden tilknytning til EU. Tidligere var det gratis for kvalificerede studerende fra for eksempel Asien at tage en uddannelse i Danmark. Nu kræves der gebyr i størrelsesordenen 70.000 til 200.000 kroner for en toårig kandidatuddannelse.

Næste skridt kan meget vel være rettet mod danske statsborgere, som i forvejen har en afsluttet uddannelse, eller ved en generel introduktion af betalingsprincippet på kandidatuddannelserne, medens bacheloruddannelserne fortsat ventes friholdt. Begrundelsen for friholdelse er

blandt andet, at studerende ofte ikke har de forudsætninger, der skal til, for at foretage et sikkert studievalg, når de umiddelbart efter afsluttet ungdomsuddannelse begynder på universitetet. Forudsætninger, der til gengæld forventes at være tilegnet efter 3-4 års akademisk socialisering ved bacheloruddannelsens afslutning. Som en kuriositet kan det fremhæves, at man i Norge har taget det radikale skridt ved lov helt at forbyde en introduktion af betalingsuddannelse.

I DET MERE LANGSIGTEDE PERSPEKTIV er den gradvise udbredelse af betalingsprincippet et svar på den generelle finansieringskrise, der præger europæiske, herunder danske, universitetsuddannelser. Hensigten er en kraftig forøgelse af privatfinansieringen, som er det område, hvor Europa halter mest bagefter sammenlignet med USA og Japan. Foranlediget heraf har EU-Kommissionen for nylig foreslået, at mere koordinerede finansieringsmodeller bør medtænkes blandt de reformaktiviteter, som finder sted i regi af Bologna-processen.

Argumenterne for inddragelse af privatfinansiering beror på en udtalt politisk bekymring for de europæiske universiteters aktuelle status og formåen. Blandt de væsentlige årsager er fremkomsten af masseuniversiteter, som de europæiske universitetssystemer endnu ikke i tilfredsstillende grad har formået at omstille sig til. Medens der i 1960 tilsammen var indskrevet godt 9.000 studerende på universiteterne i København og Århus, var der i 2004 indskrevet knap 110.000 studerende på de 12 danske universiteter. Det har afstedkommet

massive forøgelser af de offentlige udgifter til universitetsuddannelse, men samtidig har det resulteret i en betragtelig reduktion af de ressourcer, som er afsat til at uddanne den enkelte kandidat.

SER MAN PÅ ANTAL STUDERENDE PER underviser, den såkaldte SL-ratio, steg den i perioden 1982-1994 med gennemsnitlig 54 %. Den reelle stigning, som siden er øget yderligere, er imidlertid væsentlig højere, da opgørelse af SL-ratio som regel ikke omfatter studerende, der følger undervisning og modtager vejledning, men undlader at gå til eksamen.

Udviklingen i SL-ratio har affødt en stigende politisk bekymring for kvaliteten og dennes sammenhæng med universitetsuddannelsernes finansiering i fremtiden. Det springende punkt er her, om det overhovedet lader sig gøre at styrke kvaliteten og samtidig fastholde gratisprincippet for danske studerende, når snart en femtedel af en ungdomsårgang frekventerer universiteterne. Det ømtålelige kvalitetsspørgsmål er herudover nært beslægtet med et voldsomt ekspanderende uddannelsesmarked, og den nationale intention om at markedsføre Danmark som attraktiv uddannelsesdestination for internationale studerende. Skal man tiltrække de dygtigste studerende, kræver det dokumentation for høj kvalitet. Men her har Europa de seneste årtier måttet afgive pladsen som den foretrukne destination til USA, dog har terrorangrebet 9/11 og den amerikanske reaktion herpå med blandt andet opstrammede visumregler afstedkommet et mindre europæisk momentum.

HVIS DANMARK I UDDANNELSESØKONOMISK henseende fortsætter de senere års uddannelsespolitiske strategi og fastholder positionen blandt de lande, som er mest fremskredne med implementering af Bologna-processen, bliver det sandsynligvis indførelse af øget privatfinansiering, der skal styrke universiteternes uddannelsesøkonomi. Staten synes nemlig ikke indstillet på at betale hele regningen. I tilfælde af øget privat finansiering kan der med fordel skeles til eksisterende britiske erfaringer med betalingsprincippet. Her blev studieafgifter for nationale studerende indført i 1998. Umiddelbart har det resulteret i et uønsket fald i ansøgstallet, fordi betalingen, som har været organiseret via traditionel låntagning, har afholdt mange, især fra mindre velstillede lag, fra at begynde på en universitetsuddannelse. Stik imod hensigten har betalingsprincippet således bidraget til en reduktion i udbuddet af kandidater kombineret med forøgelse af den sociale ulighed, som netop uddannelsessystemet i årtier har været udset til at modvirke – om end de historiske data dokumenterer, at det trods 30-40 års ihærdige bestræbelser langt fra er lykkedes at ændre nævneværdigt på den socioøkonomiske studentersammensætning.

Som konsekvens har briterne omlagt lånefinansieringen, så den i højere grad skal modvirke oplevelsen af uoverskuelig gældsættelse. Midlet er indkomstbestemt tilbagebetaling, så der ikke længere skal betales før studiestart. Tilbagebetalingen påbegyndes først, når den studerende efter endt studium er kommet i job, og den beregnes da som en fast procentdel af lønsummen, der opkræves sammen med øvrig indkomstskat. Kandidater, som ikke kommer i arbejde, tilbagebetaler ikke noget, og tilsvarende gælder det, at tilbagebetaling fastfrysnes i de perioder, hvor kandidater midlertidigt er uden beskæf-

tigelse. Finansieringsformen er med andre ord en form for omvendt pensionsopsparring, hvor den enkelte redistribuerer en mindre del af den forventede fremtidige indkomst. I det liberale Storbritannien har man imidlertid fastholdt betalingsprincippet individuelle aspekt. Det er således den enkelte, som debiteres sin fulde uddannelsesinvestering.

EN DANSK TILGANG VIL KUNNE udformes, så individuel tilbagebetaling suppleres med en mere kollektiv finansiering, eksempelvis udformet så samlet tilbagebetaling takseres variabelt efter indkomstniveau. De som efter endt uddannelse opnår en høj indkomst og dermed størst afkast af uddannelsesinvesteringen, skal tilbagebetale mere, end de, som får et mindre udbytte. Den forholdsvis beskedne lønspredding i Danmark betyder nemlig, at individuel tilbagebetaling, isoleret set, er uegnet som primær mekanisme, først og fremmest fordi den økonomiske gevinst ved en universitetsuddannelse i Danmark må betragtes som væsentlig mindre end i mange andre lande. Hvad enten den indkomstbestemte tilbagebetaling er individualiseret eller ej, er der også mulighed for en mere reguleret inddragelse af aftagerne i form af dansk erhvervsliv. Det vil tage generationer at fremelske en filantropisk tradition, som vi kender det fra USA. Men hvis arbejdsgivere efter de samme principper, som dem vi kender fra pensionsindbetalinger, skal betale en procentdel af lønsummen, kommer de fra start af til at optræde som bidragydere i den privatfinansielle del af uddannelsesøkonomien. Og det er jo veldokumenteret, at det ikke alene er den enkelte kandidat, som har glæde af en universitetsuddannelse, det er også til gavn for erhvervslivet. Mit argument vil være at koncentrere indsatsen her, når slaget om fremtidens uddannelsesøkonomi for alvor tager til i de kommende år. At modsætte sig synes ikke at være til gavn for uddannelsernes kvalitet. Dertil er underfinansieringen blevet for markant. ■

OLE HENCKEL

Ph.d-stipendiat ved Institut for Pædagogisk Sociologi, Danmarks Pædagogiske Universitet. Ole Henckel forsker i europæisk uddannelsespolitik, især Bologna-processen, transnational uddannelse og GATS.

Vil du læse mere om uddannelse i Storbritannien? Ole Henckel anbefaler:

- Barr, Nicholas and Ian Crawford: Financing Higher Education. Answers from the UK. Routledge. New York, (2005)

Personlig hjemmeside

www.dpu.dk/om/olhe